

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**İMRE LAKATOS'UN BİLİM FELSEFESİ VE
YÖNTEM SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

MUHAMMED AVŞAR

ORCID NO: 0000-0002-3827-8636

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ HİLAL KAHRAMAN

İZMİR – 2021

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İMRE LAKATOS' UN BİLİM FELSEFESİ VE YÖNTEM SORUNU

Muhammed AVŞAR

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Anabilim Dalı

20. yüzyılın önemli bilim felsefecisi Lakatos'un, bilim felsefesinde getirmiş olduğu yeni bakış açısı ve yöntem tartışmasıyla ayrıcalıklı bir konumu bulunmaktadır. Bilimin yapısı ve işleyişinin anlaşılması için bilim tarihinin iyi bilinmesi gerektiği belirten düşünür, bilimsel bilginin bilimsel olmayandan ayırt edilmesi hususunda var olan bilimsellik ölçütlerine eleştiriler getirerek kendi sınır çizme ölçütünü belirlemiştir. Buna bağlı olarak Bilimsel Araştırma Programı aracılığıyla bilimsel rasyonalitenin nasıl geliştiği konusuna da açıklık getirmeye çalışmıştır.

Onun düşünsel arka planında, bilim felsefesinde fikirleriyle önemli yer edinmiş Viyana Çevresi, Popper ve Kuhn gibi düşünürler ve onların bilimsellik, rasyonalite gibi temel problemlere yönelik çeşitli çözüm önerileriyle geliştirdikleri kuramları bulunmaktadır. Viyana Çevresi'nin olgusal temelli doğrulamacılığa dayanan bilim anlayışına eleştiriler yönelterek, Popper'ın bilimsellik ölçütü olan yanlışlamacılığı "dogmatik", "metodolojik" ve "sofistike" yanlışlamacılık şeklinde analiz eden Lakatos, bu analizini Kuhn'un bilimsel devrimler ile geliştirdiği tarih tasarımı ile sentezlemeye çabalamıştır.

Bu çalışmada, Lakatos'un bilimsel metodolojisi için öne sürdüğü yeni çözüm önerisi bağlamında kendinden önceki bilimsel görüşlere yönelik eleştirilerini incelemek, bilim anlayışının bilim felsefesi açısından önemini belirlemek ve bilimsel yöntem sorunu üzerine düşüncelerini irdelemek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilim Felsefesi, Lakatos, Araştırma Programları

GİRİŞ

Bilim, modern dönem olarak kabul edilen günümüzde hayatımızı etkileyen ve belirleyen önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bir fikrin veya araştırmanın bilimsel olarak nitelendirilmesi onun değerini artırmakta ve insanların bu araştırmaya doğrudan güven duymasına yol açmaktadır. Bilimsel bilginin deney ve gözleme dayandırılması, onun tek güvenilir kaynak olarak kabul edilmesinde önemli bir etkidir. Defalarca sınama yapılması sonucunda oluşturulan yasalarla elde edilen bilimsel bilginin ve yönteminin işe yaradığının görülmesi bu güvenin oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle akademik hayat olmak üzere, siyasi ve sosyal hayatımızın büyük bir bölümünde de bilimsellik olmazsa olmaz koşullar arasındadır. Bilimin bu şekilde önemli ve değerli görülmesi, bilim kisvesi altında pek çok sözde biliminde ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Bu yüzden bilimin doğru ve verimli kullanılması için bilimsel bilgiyi tanımlamak ve sözde bilimden ayırt etmek zorunlu hale gelmiştir.

Bilimde sınır çizme sorunu olarak kabul edilen bu konunun denetiminin yapılması için bilimsel olanın belirlenmesinde kullanılan ölçütün kavramlaştırılması birçok düşünürü bu sorun üzerinde araştırmaya yöneltmiştir. Böylelikle bilimdeki ilerlemelere paralel olarak sınır çizme sorununun detaylı bir incelemeyi gerektirmesi bilim felsefesinde bu problemi öne çıkarmıştır. Sınır çizme sorununa ek olarak bilim tarihindeki verilerin çözümlenerek bilimin yapısını ve işleyişini açıklamak, bilimin kavram, ilke ve dayandığı temel varsayımlarını açıklığa kavuşturmak ve bilimin sanat, din ve metafizik gibi etkinliklerin farklı özelliklerini belirlemek gibi pek çok konuda araştırma yapan bilim felsefesi bağımsız bir konuma ulaşmıştır.

20. yüzyılın ilk yarısında deney ve gözlemi aşan yeni kuramların ortaya çıkması yeni bir bunalıma sebep olmuştur. Bu bunalım bilim felsefesinin önem kazanmasında ve etkili bir disiplin haline gelmesinde önem arz etmektedir. Bu durumun esas nedeni bilimsel bilginin kendini denetleyebilir nitelikte olmamasıdır. Bilimde elde edilen kazanımlar sonucunda yeni bir yapının gerekliliğini ortaya koyan

Viyana Çevresi bu tür sorunlara çözüm bulacağına inandığı, bilimden metafizik unsurların ayırt edilmesini sağlayacak ölçüt olarak doğrulanabilirlik ilkesini öne sürmesi ile şekillenen, tümevarımsal yöntemi benimseyen ve klasik bilim anlayışı olarak kabul edilen doğrulamacı bilim anlayışı uzun süre bilim çevrelerine hakim olmuştur. Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilim felsefesinin, Viyana Çevresi'nin görüşlerine karşı çıkan ve problemleri farklı çözüm yollarıyla ele alarak tartışan Popper, Kuhn ve Lakatos eksenli bir tartışmaya dönüştüğü göze çarpmaktadır. Doğrulanabilirlik ilkesini yadsıyan Popper, bilimsellik ölçütü olarak savunduğu yanlışlanabilirlik ilkesi üzerinde dururken; Kuhn ise eş-ölçülmezlik kavramı çerçevesinde bilimsel devrimlere dikkat çekmeye çalışmıştır. Popper bilimdeki değişimlerin sürekli ve rasyonel olarak devrime benzer yol izlediğini vurgulamakta, ancak Kuhn bilim tarihindeki bu tür devrimlerin süreklilikten daha çok karşılaştırılmaz sıçramaları gösterdiğini belirtmektedir. Popper ve Kuhn arasındaki tartışmayı farklı bir yaklaşım benimseyerek sentezlemeye çalışan Lakatos ise, bilim felsefesi çevrelerinde geniş yankı uyandıran *“Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi”* isimli eseriyle bilimsel ilerlemenin rasyonel temelini gösteren yeni bir yaklaşım ortaya koymaya çalışmaktadır.

Lakatos, bir taraftan Popperci yanlışlanabilirlik ölçütüne diğer taraftan Kuhn'un bilimi irrasyonel bir yapı göstermeye çalıştığı bilim anlayışına karşı çıkmaktadır. Bilim felsefesine kazandırdığı ünlü eserinde, Popper'in yanlışlamacılık ilkesini *“dogmatik yanlışlamacılık”*, *“metodolojik yanlışlamacılık”* ve *“s sofistike yanlışlamacılık”* olarak üç farklı görüş ortaya koyan Lakatos, Kuhn'un geliştirmiş olduğu tarih tasarımıyla karşılaştırma yaparak tarihsel olaylar çerçevesinde bilimsel rasyonalitenin nasıl geliştiğini açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Kuhn'un aksine onun düşünce anlayışında, bilim çok nadir olarak paradigma tarafından yönlendirilmektedir. Bu anlayış içerisinde yeni kuramlar kendinden önceki kuramların yerini alırken; eski kuramların yararlı taraflarının korunduğu bir yapı içerisinde yer almaktadır. Lakatos'un bilim tasarımının temelinde yer alan araştırma programı içerisinde farklı birçok kuram birbirine bağlanmakta ve tüm araştırmalar ortak bir çekirdek etrafında toplanmaktadır. Bu çekirdek çürütme veya yanlışlamalara karşı koruyucu bir kuşak tarafından çevrelenmiştir. Araştırma programı devam ettiği sürece çekirdek dokunulmaz olarak kalmaktadır, ancak araştırma sürecinde araştırmacılar koruyucu kuşağın yardımcı

KAYNAKÇA

- Rosenberg. A. (2015). *Bilim Felsefesi: Çağdaş Bir Giriş*. (Çev.: İbrahim Yıldız). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ural. Ş. (2012). *Pozitivist Felsefe*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Ural. Ş. (1987). "Dedüksiyonda Öncüller mi Yoksa Sonuç mu Önce Gelir?", *Felsefe Arkivi*, (26), İstanbul. Edebiyat Fakültesi Basımevi. (161-165).
- Waismann. F. (1981). *Meaning and Verification. Essential Readings in Logical Positivism. England: Basil Blackwell Publisher. (27-32)*.
- Worrall. J. (1998). "Imre Lakatos" *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London and New York: Routledge Press.
- Yalçın Ş. (2002). "Bilginin Normatif Yönü", *Bilgi ve Değer*. Muğla Üniversitesi.
- Yaldır. H. ve Üner, A. (2009, Temmuz). "Bilimsel İlerleme ve Method Üzerine Karl Popper ve Thomas Kuhn", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (4). (56-71).
- Yardımcı, A. B. (2018). *Bilimde sınır çizme problemi: Popper, Lakatos, Kuhn ve sonrası*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yıldırım. C. (1991). *Bilimsel Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.